

Geen plaats voor

Het referendum over 'De wet tot goedkeuring van de Associatie-overeenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne' ligt al weer enkele maanden achter ons.

We weten dat op 6 april dit jaar 32% van de kiesgerechtigden naar de stembus kwam en dat daarvan 61% tegen stemde. Wat dat betekent voor het associatieverdrag weten we nog niet. Het kabinet kreeg tot de zomer de tijd om duidelijk te krijgen wat de gevolgen moeten zijn van de uitslag. Toch zat het 'nee' er al een tijd aan te komen. Als je de serieuze peilers een beetje volgde, tenminste. Maar dan moet je wel weten wat een serieuze peiler is.

TEKST PETER KANNE, OPINIEPEILER BIJ I&O RESEARCH

Een eerste bericht over de mogelijke uitslag van het referendum kwam van communicatiestrategen en onderzoeker Hans Anker in de Volkskrant. Hij liet de respondenten spontaan zeggen of ze voor of tegen het associatieverdrag waren: 34% bleek tegen, 17% voor. Na het geven van informatie steeg het aandeel ja-zeggende naar 45% en 32% stemde nog tegen. Dat kiezers overtuigd konden worden, leek het voorkamp hoop te geven. Maar het pakte anders uit (zie tabel 1).

EenVandaag kwam half januari met een eerste peiling waaruit zou blijken dat 'bijna driekwart' tegen ging stemmen. Van de

ruim 27.000 ondervraagden zei 53% 'zeker' te gaan stemmen. Ondanks de eigen kanttekening dat het panel relatief veel politiek betrokken en actieve leden kent, durfde Joop van Holsteyn (politicoloog Universiteit Leiden en adviseur van het EenVandaag OpiniePanel) aan de hand van deze cijfers de stelling 'zeker wel' aan dat de opkomstdrempel van 30% gehaald zou worden.

Desperaat voorkamp

Twee weken later publiceerde de Volkskrant de eerste twee peilingen van I&O Research. In onze peiling van december was 62% tegen, een maand later was dat significant afgenomen naar 56%. De krant opende op 1 februari met: 'Ja-kamp Oekraïne-referendum loopt in op tegenstanders', waarop ze prompt het verwijt kreeg campagne te voeren voor het voorkamp. Hoofdredacteur Philippe Remarque in zijn wekelijkse rubriek: 'Dit is gewoon verslaggeving hoor, mensen. Als de uitkomst was geweest dat het verzet tegen het associatieverdrag groeit, was dat de kop geweest.'

Toch waren er peilingberichten die het complotdenken konden voeden. De eerste in de reeks kwam van D66, partijpolitiek aanvoerder van het 'voorkamp'. De partij plaatste op 20 maart op de eigen website het bericht 'Peiling: Referendum nek-aan-nek-race'. Het onderzoek, uitgevoerd door Direct Research, kende slechts 294 respondenten en had een vrij sturende inleiding. Conclusie van D66: 'Nog één procent inlopen en dan wordt het een ja.'

Kort daarna sprak het Algemeen Dagblad eveneens over een nek-aan-nekrace. Nu op basis van een communicatieonderzoek van Bureau Veldkamp, in opdracht van en naar buiten gebracht door het ministerie van Buitenlandse Zaken – ook bepaald geen belangeloze partij. Het onderzoek is echter nergens terug te vinden. Werd hier door het desperate voorkamp een poging gedaan momentum te creëren?

In het weekend vóór 6 april kwamen de meeste peilers met hun slotpeilingen en leek het beeld eenduidig: het tegenkamp stond op zo'n 60%. Zoals gebruikelijk deden wij peilers ons best om er geen exacte voorspelling van te maken, maar daar ontcom je toch niet helemaal aan. De Telegraaf schreef op 2 april, op basis van de TNS Nipo-peiling, 'Nederland zal woensdag tegen het goedkeuren van het associatieverdrag van de EU met Oekraïne stemmen.' Zelf liet ik de Volkskrant over die stemverhouding optekenen: 'Het wordt heel moeilijk om die achterstand nog goed te maken.' Beide kranten publiceerden op 2 april uitgebreide artikelen waarin grondig uit de doeken werd gedaan waarom kiezers voor of tegen gingen stemmen en welke kenmerken de voor- en tegenstemmers hadden.

Wij (I&O Research) zagen 57% voor het 'tegenkamp'; EenVandaag/GfK (59%), TNS Nipo (62%) en Maurice de Hond (66%) verwachtten een nog grotere winst voor het tegenkamp. Uiteindelijk werd het 61%, waarmee geen van deze bureaus zich hoeft te schamen.

Dat bleek toen de krant ook in maart en april onze peilingen bracht, met een stabiele voorsprong voor het tegenkamp.

complotdenken

Demasqué

Opvallende afwezigheid in dit rijtje was Ipsos, dat ervoor koos zich te beperken tot de exit poll. Opdrachtgever NOS en Ipsos besloten de tussenstanden van de opkomst niet bekend te maken '(...) omdat de tussenstanden een grote invloed kunnen hebben op de keuze van Nederlanders om te stemmen of niet', aldus Jeroen Kester van Ipsos. Een beslissing die op verkiezingsdag tot veel speculatie leidde en een beschamend slotakkoord tussen twee autoriteiten inluidde. André Krouwel (Kieskompas, VU-politicoloog) voorspelde op de vroege ochtend van 6 april op BNR dat om drie uur 's middags de opkomst al op 30% zou liggen en uiteindelijk zelfs op 50% zou kunnen uitkomen. De Hond, die zelf verwachtte dat ('het zou me niet verbazen als') de drempel niet gehaald zou worden, op Twitter: 'Hoe durf je dit als wetenschapper over de opkomst te beweren?'

Tja, hoe durf je? Hoe durf je überhaupt een voorspelling te doen over de opkomst bij dit raadgevend referendum dat pas geldig zou zijn bij een opkomst van 30%? Uit onze slotpeiling hadden we geleerd dat circa een op de vijf twijfelaars (veelal voorstemmers) graag de opkomstontwikkeling in de gaten zou houden, om later op de dag te beslissen wel of niet te gaan stemmen. Dat kon dus niet. En met de tegengestelde

prognoses van De Hond en Krouwel werden de kiezers het bos in gestuurd. Krouwel beweerde in VU Magazine dat het onderzoek van 'zijn' KiesKompas betrouwbaarder was dan de andere onderzoeken, maar het oorspronkelijke onderzoek noch een verantwoording werden gepubliceerd. Bij navraag zegt Krouwel nu te denken dat gedurende de verkiezingsdag 'ook tactische overwegingen een rol hebben gespeeld, naast de bias in het sample.' Een Vandaag/GfK vonden dat de opkomst zó ongewis was, dat ze zich bewust onthielden van een opkomstvoorspelling. Zelf durfden wij nauwelijks iets te zeggen over de opkomst. We hadden de 'zekere opkomstintentie' langzaam zien oplopen naar 43%, maar wisten dat dit een over-

schatting was. We hielden het dus lafjes op 'tussen de 30% en 40%'. TNS Nipo kwam wel met een afgerond getal en bleek – net als in 2005 – zowel qua opkomst als uitslag het dichtst bij de uitslag te zitten (zie tabel 2). Waarvoor complimenten!

Dwaalonderzoeken

Wat kunnen we leren van deze terugblik? Met betrekking tot de politieke inhoud: dat het voorkamp veel eerder had moeten beginnen met een dominante campagne. Als toppers uit kabinet en politieke partijen er vanaf het begin vol voor waren gegaan, had dit referendum ook een andere uitslag kunnen hebben. In plaats van zelf dwaalonderzoeken, bol van wensdenken te publiceren, had het voorkamp de onderzoeken van de serieuze peilers kunnen gebruiken. Deze gaven volop informatie over de argumenten van de tegenstemmers. Dat had ze kunnen helpen een eigen werkend verhaal te vertellen, wat nu bijna volledig ontbrak.

Een les met betrekking tot de peilingen is dat volledige transparantie geboden is en elke vorm van complotdenken moet worden voorkomen. Dat geldt voor belanghebbenden, media, maar in de eerste plaats voor de onderzoekers die de cijfers naar buiten brengen. <<

Tabel 1	Hans Anker	1 Vandaag	I&O Research	Direct Research	Veldkamp	I&O Research	1 Vandaag /GfK	TNS Nipo	De Hond	Team Vier	Krouwel	Ipsos Exitpoll	Uitslag
n =	1.000	27.000	3.490	294	1.000	2.382	3.083	1.000	3.000	718	16.245 30.000	20.000/	
Opkomst	40%	53%	28%	37%	49%	30-40%	-	35%	25%	36%	42-58%	32%	32%
% tegen	67%	Ca 75%	62%	51%	50%	57%	59%	62%	66%	52%		64%	61%
Publicatie	8-1	13-1	1-2	20-3	26-3	2-4	2-4	2-4	3-4	5-4	6-4	6-4	6-4
Door (oa)	VK	1V	VK	D66	AD	VK	1V	Telegraaf	Meerdere	-	BNR	NOS	

Tabel 2 – Referendum Europese Grondwet 2005	Interview/NSS	De Hond	TNS Nipo	Uitslag
% voor	46%	45%	38%	38%
% tegen	54%	55%	62%	62%
Opkomst			63%	63%